

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 141,7:323.21

DOI 10.32782/2523-4269-2024-88-3-8

Туренко Олег Станіславович,

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4653-4731>

СУТНІСТЬ ПРАВА ТА ЗАКОНУ В ПРАВОВИХ ВІЗІЯХ ХОСЕ ОРТЕГІ-І-ГАСЕТА

На прикладі римського права розглянуто сутність права і закону в правових візіях Х. Ортеги-і-Гасета. Виявлено, що в інтерпретації мадридця право здобуло відокремленість від звичаю завдяки громадській думці і є життєвою можливістю членів суспільства. В його сутність закладається двосторонній принцип використання, можливість покращити життя індивіда, а також ірраціональність й загальна корисність. Закон є плодом суспільного компромісу між правовими можливостями і небезпечною ситуації, і є певною корпоративною угодою, яка стає імперативною нормою спільноти у чітко визначеній дії. В процесі свого формування закон виходить з можливостей права і одночасно своєї ситуаційною сутністю заперечує право. Римське право мало не статутну форму і не санкціювалося державою. Закон створює нову велику, імперативну реальність і набуває антилюдську, неособисту, і одночасно антиавторитарну сутність.

Ключові слова: *Х. Ортега-і-Гасет, право, закон, використання, римське право, корпоративна угода, антилюдскість, антиавторитарність.*

Постановка проблеми. Правові візії Хосе Ортеги-і-Гасета (1883–1955) не є суто юридичними і не отримали завершеної конструкції. Це передусім пов'язано з тим, що правові медитації мадридця служили аргументами його теорії раціовіталізму. Згідно з цією теорією відправними обставинами людського життя є історична пантомонія суспільства і культури. Ця гомогенність визначає сутність і сенси моралі, права, закону, держави і політики окремого народу, його здібності консолідуватися і місце в історії. Саме тому мислитель розглядав право не в чистому виді, а під кутом різноманітних культурологічних перцепцій, які панували у певні історичні періоди розвитку народів і окремої людини. Виходячи з цього, Х. Ортега-і-Гасет інтерпретував право і закон у межах соціології та історії, як наслідки колективної відповіді на обставини життя певної епохи.

Правові роздуми Х. Ортеги-і-Гасета ґрунтуються на ідеях І. фон Єрінга, Р. Штаммера, Е. Бірлінга, соціології Е. Дюркгейма і М. Вебера, історичних візіях Т. Момзенна і А. Дж. Тойнбі. Свої думки мадридець надавав фрагментарно у різних по тематиці працях («Геній війни та німецька війна» (1916), «Безхребетна Іспанія» (1923), «Бунт мас» (1930), «Про Римську імперію» (1941), «Роздуми про Європу» (1953), «Тлумачення всесвітньої історії. Навколо Тойнбі» (1960) тощо). Осо-

бливе місце займає «Людина та люди» (1957), в якій мадридець інтерпретує первинну генезу права і закону, техніку зміни норми звичаю, утвердження інститутів права і закону.

Не зважаючи на відсутність системності і послідовності правових візій Х. Ортеги-і-Гасета, вони мали значний вплив на творчість відомих іспанських правознавців і філософів права: Луїса Рекасенса Січеса, Сальвадора Ліссарага Новоа, Луїса Легаса Лакамбра, Еуастакіо Галана Гутьєрреса, Рамона Переса Блеса тощо [1, с. 54]. До цього тема Ортегіанських тлумачень права є доволі поширеною в сучасній іспаномовній науці. Досліджували цю тему: Фернандо Ллано Алонсо, Франциско Куэнка Анаїя, Уго Ло Боско, Хосе Марія Мартінес Вал, Хосе Мігель Мартінес Каstellло, Хуан Хосе Хіль Кремадес, Йозеф Л. Кунц, Марія Ізабель Феррейро Лаведан, Антоніо Енріке Перес Луньо, Грегоріо Роблес Морчон, Франциско Антоніо Пачеко, Хосе Йерро Санчес-Пескадор, Луїс Феліпе Віварес Поррас, Хосе Марія Ернандес-Рубіо, Беніто де Кастро Сід, Франсиско Еліас де Техада тощо. У вітчизняній науці визначена тема не отримала свого розвитку.

Метою статті є розкриття Ортегіанської концепції сутності права і закону на прикладі римського права доімперської доби. Автор базує своє дослідження на аналітичному, історичному і феноменологічному методах.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з ідеї єдності всіх частин Універсуму, Х. Ортега-і-Гасет досліджував право і закон як соціокультурні феномени. Розкриття їх сутності допомагає виявити істину функцію різноманітних речей світу [2, с. 333]. Ця позиція протистояла вульгарному позитивізму і прагматизму – науковим рухам доби перемоги буржуазних уявлень, які ставлять во главі кута утилітарну мету й техніку її досягнення. Це явище, на думку мадридця, є наслідком домінування фізико-математичного мислення, «тероризмом лабораторій», де істина замінюється тимчасовою успішністю і вся складність Універсуму звужується до поверхової інтерпретації існуючого тут і зараз явища [2, с. 298]. В цієї парадигмі розвивається позитивістська теорія права. Кельзенська теорія «чистого права» є не обгрунтованим, адже закон, на думку Х. Ортега-і-Гасета, не має юридичної бази [3, с. 115].

У цьому ракурсі слід зауважити, що в своїх працях іспанський мислитель не використовував словосполучення «природне право» і «позитивний закон», вважаючи ці терміни не коректними і хибними. На його думку, право не може бути «природним», а сполучення «природне право» є утилітарно-вульгарним штампом теорії раннього модерна, які прагнули заперечити спонтанний розвиток людства, його непрогнозовану природу. В змістовному рівні за цим терміном нічого не стоїть, бо людина не є природною істотою, яка по необхідності адаптується до реалій життя (в Дарвінській теорії), а є історичною істотою, яка постійно знаходиться у стихійному, неумисному пошуку екзистенційних можливостей. Саме така вільна випадковість історично формують перші суспільні інституції, адже, як помічає Х. Ортега-і-Гасет, «спочатку життя було чудовим винахідником можливостей, а потім селекціонером, який добирав деякі з цих можливостей для закріплення в корисних звичках» [4, с. 40]. Відтак, право в роздумах іберійця є соціокультурним феноменом, який надав нову можливість – опозиційну можливість створити суспільно-корпоративні закони. Вони не мали позитивного характеру, адже первісно не існувало (в модерному трактуванні) ані юридичної науки, ані централізованої держави, на кшталт Римської імперії. В Римській історії держава проголошувалась *res publica* (загальна справа або діло всіх) і була по суті корпоративним об'єднанням товариств, наприклад курії, колегії, содалітуми [4, с. 47]. В цих умовах закон, як імперативна норма держави ще не існував, а діяв завдяки уявленню про справедливе громадян Риму, що домінували в їх побутовій культурі і судових рішеннях. Тобто термін «позитивний закон» для історії республіканського Рима та інших історичних періодів розвитку Європейської цивілізації є некоректним, він є штучним переносом сучасних термінів на минуле.

Сутність права і закону в роздумах Х. Ортега-і-Гасета виявляється у єдності та динаміці розвитку суспільства чи народу. Цю тезу він спирає на вислів німецького історика Й. Галлера: «Народ це інтеграція, яка не відбувається спонтанно, а скоріше передбачає спроби й помилки, наполегливість, жертви, блискучі ідеї та численні ентузіазми, ціле завдання довгих століть, іноді блискучих, іноді темних» [5, с. 321]. Завдяки амбівалентному протиріччю і спонтанності історії сутність права і закону є прихованою плінністю традиції суспільства – їх природа усвідомлюється як айсберг лише по їх вершині. Тому сутність права і закону слід шукати в історії. Мадридець помічає, що їх взаємодія спостерігається й у першу революційну добу європей-

ської історії (VI ст. до н.е.) – час формування індивідуального мислення, філософії, закону, законотворчого процесу в загалі. Це історичне явище іберієць пов'язує з утвердженням в Давній Греції першої тиранії Періандра і реформи Солона. Саме тиранія, стверджує Х. Ортега-і-Гасет, винаходить літературний жанр «написання законів», який став визначати стиль життя громадян полісів. У свою чергу Геракліт закликав своїх сучасників поважати, поруч з розумом, людський закон [6, с. 410]. Своїми діями і публічними виступами давньогрецькі діячі, на думку мадридця, затвердили першу суспільну модернізацію – закон у традиціоналістському суспільстві отримав легітимізацію.

Варто додати, що одним із концептів теорії історії мадридця є ідея дихотомії традиційного й революційного стану людського духу. В теорії Х. Ортега-і-Гасета, традиція є не витвором культури, а є формою спонтанності. Вона виникає завдяки бідній формі життя – накопиченню простих ліній поведінки у всіх сферах життя. Традиціоналістське мислення, базується на почутті довіри до мудрості минулих поколінь, до існуючого світу, який за-відомо є для людини упорядкованим Космосом [7, с. 209]. Тому адепти традиціоналізму переконанні, що індивід може прожити своє життя, не використовуючи розум. Навпаки, революційний дух Х. Ортега-і-Гасет ототожнював із раціоналізмом і вважав, що історична епоха не може бути революційною, якщо вона не раціональна [8, с. 330]. «Революційний дух» розпочинається з недовіри адже світ це Безлад [7, с. 209]. Це означає прагнення до досконалості і впевненість, що можна безмежно перетворювати світ. Отак, революційний дух є раціональним методом пошуку абсолюту. Кожна доба історії має свої традиціоналістські й революційні тенденції, стверджує Х. Ортега-і-Гасет [9, с. 383].

Право. Наявність права, в Ортегіанстві є предреволюційною фазою, яка стала ґрунтом створення держави і відкрила можливість виникненню ідеї закону – як суто революційного процесу модернізації суспільних відносин. У візіях мадридця право (на життя, війну, власність, моногамний шлюб тощо) є чистою функцією життя народу [10, с. 144], спонтанним результатом творчості традиціоналістського суспільства. Воно є частково відокремленим від звичаю віруванням, безжальне переконання суспільної думки, імперативні норми, які слугують одній меті – досягнення однодумства, порозуміння всіх прошарків суспільства, здобуття максимальної консолідації і високого рівня виживання. Для досягнення цієї мети в природу права був закладений принцип універсального використання (цю ідею мадридця запозичив у М. Вебера). Цей принцип є імперативною можливістю для індивідів [6, с. 410], у процесі міжособистісних відносин, споживати для власних потреб досягнення іншого, або метафорично – брати позику у суспільства його досягнення і можливості: чоловіки використовують жінок; молоді – старих, шляхта – масу і навпаки.

Відштовхуючись від Ортегіанської теорії використання Марія Ізабель Феррейро вказує на чотири соціальні ознаки права: а) право, як інгредієнт минулого, плінності суспільства, що виступає запорукою високого рівня індивідуального виживання; б) так як норма права створена в минулому і дистанційована від моменту своєї реалізації, вона отримує ірраціональні відтінки; в) в міру наявності соціального примусу норми права формують двосторонню співактивність і відповідальність індивіда; г) право формується як

загальна форма ресурсу корисності і тому інтерпретується як основа будь-якого роду діяльності і життя індивіда взагалі. Спираючись на ці ознаки, Х. Ортега-і-Гасет класифікує принцип використання двома рівнями інтенсивності – сильна і слабка. Різниця між обома типами використання є лише кількісною, бо через суспільний примус неможливо відокремити різні соціальні реалії [12, с. 115]. В соціальній практиці два типи використання існують у стані пасивної дифузії (осмосі), яка допускає можливість користувачу «слабкого використання» (наприклад, використання мови) долучитися до рівня «сильного використання»: закон, влада, політика, держава [13, с. 50].

У ракурсі розгляду місця «природних прав» в генезі держави і закону Х. Ортега-і-Гасет звертає увагу на ще одну ваду модерна – теорію контрактуалізму і стверджує, що цей процес відбувався навпаки – суспільство і його норми, інституції не є результатом договору. Суспільство як історична протяжність, спонтанно-анонімний рух, в якому в колективній свідомості формуються, як і мова, норми права [5, с. 256]. Останні надають можливість укласти корпоративні угоди (в публічній сфері – царя і збору старейшин, шляхти і народу, в приватній сфері – чоловіка і жінки) і визначають структуру політичної влади, державні інституції, форму правосуддя. Тобто, суспільний договір якщо і укладається, то на базі вже існуючих у спільноті норм права.

На думку Х. Ортега-і-Гасета, сутність права найкраще розкривається в римському праві. Він визначає, що римляни звели право до абсолютного вірування у вищу справедливість для кожного індивіда, а закономірний процес – у вишукану техніку, використовуючи його як абстрактний засіб справедливості. В цьому контексті мадридець надає інтерпретацію справедливості, яка має дві точки зору. Перша – в межах раннього періоду творчості мадридця, що спиралась на аксіологічну теорію неокантіанства та другу – пізнього періоду, де він обґрунтовував теорію раціовіталізму.

З першої точки зору справедливість це «велика китайська казка» [14, с. 122], що є абстрактним ідеалом – принципом, який, згідно історичним уявленням, ефективно переживається людьми і тому в абсолютній формі мусить здійснитися в реальності. Спираючись на роздуми М. Шелера, мадридець проголошував, що справедливість – це формальний і другорядний принцип, який «не може вирішити зрештою нічого. Справедливість не створює права, а лише визнає його, включає окремі випадки в загальні принципи. Вона спонукає нас ставитися до наших сусідів однаково, не даючи більше тим, хто заслуговує менше, і менше тим, хто заслуговує більше» [15, с. 206]. Ця точка зору, вважає Х. Ортега-і-Гасет, стала домінуючою в модерний час. Міф про соціальну справедливість став безрезультатним святенництвом, туманно-ідеалістичні розмови про яку зруйнувало істину природу закону, його ефективність. У цьому разі сутність справедливості і закону не збігаються. Перша виходить за межі закону і це, по виразу італійського вченого Уго Ло Боско, робить останній у «віру, що нав'язує плотську реальність» (it. *fede irnponendosi carne realta*). Відтак, на думку мадридця, в модерну добу риторично-романтизований принцип справедливості вульгаризує закон і це є чинником кризи західно-європейської цивілізацію, що насувається [14, с. 124].

З точки зору раціовіталізму, справедливість є і виникає як «звичайна життєва і суб'єктивна вигода: юридичне чуття має не більшу і не меншу вартість ніж секреція підшлункової залози» [7, с. 335]. Вона є само-

вартісний, духовний феномен культури і одночасно автономно діючий суспільний досвід, який спрямований на збереження життя людини та її ідентичності суспільній традиції. Коментуючи останню думку мадридця, Фернандо Х. Льяно Алонсо зазначає, що з цієї точки зору справедливості «розуміється не як цінність, відчужена від досвіду, а як життєва цінність, що реалізується в суспільстві і знаходить, по суті, свого архетипу в кращих історичних моделях законності» [12, с. 111].

Не обійшов своєю увагою Х. Ортега-і-Гасет і мораль, яка, як і справедливість, має двозначне тлумачення – вона трактується як абстрактний ідеал, а з іншого боку є витонченим історичним досвідом спільноти, в межах якого будь-яка людина знаходить свою ідентичність – стає тим, ким мусить стати для соціуму. Мораль визначає співмірність людини до ества спільного буття у визначених часом обставин і забезпечує просту, автономну форму життя в спільноті. У цьому ракурсі мадридець пише, що мораль це «не додаткова і розкішна дія, яку людина додає до свого ества, щоб отримати винагороду, а скоріше це і є ество людини, коли вона живе у своєму власному темпі та життєво ефективно. Деморалізована людина це людина, яка не володіє собою, яка знаходиться поза межами своєї радикальної автентичності і тому не живе своїм життям, не створює, не поширює і не запліднює свою долю. Для мене мораль це не те, ким має бути людина, бо вона не може обійтися без життя, а скоріше це невблаганне буття кожної людини, кожного народу» [16, с. 72–73].

Закон. На думку мадридця, справедливість і мораль опосередковано впливають не тільки на природу права, але і на зміст закону, бо вони мають абстрактну природу і є вторинними до мети суспільства – жити в стабільному стані. Втім більшість народів у процесі формування законів використовували принципи справедливості та моралі як джерела права. Лише класичне римське право та англійська традиція загального права відмовилися від прямого застосування цієї техніки і стали, на думку Х. Ортега-і-Гасета, досконалішими правовими системами європейського світу. Мадридець проголошував думку Єрінгової, що римське право є прикладом неапрірності його розробки розумом і поділяється на три рівня: а) «юридичну реальність»; б) техніка права або юриспруденція; в) роздуми про судочинство, що формують філософію права, яка не отримала свого розвитку в Римі і починаючи з Цицерона була недолугою рецепцією давньогрецької філософії [10, с. 158].

Виникнення закону іспанський мислитель пов'язує зі станом суспільної безнадійності, без вихідності у конкретній заплутаній або небезпечній ситуації (соціально-індивідуалістичному конфлікті). Це стан, помічає Х. Ортега-і-Гасет, коли «люди починають не довіряти своїй власній людяності» [10, с. 78], де право, справедливість і мораль втрачають своє універсальне застосування. Це не керована традиціоналістськими методами ситуація, яка потребувала радикальної раціоналізації та корпоративної домовленості протиборчих сторін. Така договірна техніка виникає у давніх римлян. Останні затвердили принцип, згідно якому, якщо один раз сформований зміст договору був знайдений протиборчими групами щодо окремого спірного питання соціально-політичного життя, то ця норма легітимізувалась як імперативна, і беззастережно приймалася всіма членами суспільства. При тому, в процесі формування правової формули на перше місце ставилось необхідність збереження суспільної консолідації, тобто переслідувалась мета збереження суспільного миру. І лише в другу

чергу в норму закону, як удосконалення додавався один із принципів справедливості. Таким чином, римське право було живою соціокультурною реальністю, певним компромісом між традиціоналістськими і раціоналістичними тенденціями розвитку суспільства. Модерне уявлення про римське право, помічає мадридець, було спотвореними «Інституціями» і «Дигестами», які були оформлені «культурою без життя» [7, с. 337] етатичним візантизмом. Останні збірки не мають нічого спільного з істиною сутністю римського права [14, с. 123–124].

Відтак, мадридець вважав, що норми римських законів первісно не були встановлені й санкційовані. В цьому сенсі він згадує характеристику римського права Р. Єрінга, який стверджував, що воно майже повністю складається з не статутної форми права. Римське право по своїй суті є ситуаційно-договірним, спонтанним. Воно не відірвано існувало в житті римського суспільства і визначало ієрархічну форму поведінки його громадян, їх ключовий обов'язок перед спільнотою і державою: «Кожен римський громадянин повинен діяти так, щоб Рим міг існувати», а вже потім критерії співжиття з іншими. Ця особливість римського права пронизує соціально-державні інституції Риму: *paterfamilias*, *proprietas*, *testamenti factio*, *legis actiones* (домовласник, майно, складання заповіту, юридичні дії) [5, с. 297].

Іберієць звертав увагу, що зміст римського права змінювався дуже повільно. Римляни не переносили «інфляції законів». Передусім закони змінювалися шляхом додавання нових, а старі, навіть архаїчні, зберігалися. З часу складання «Дванадцяти таблиць» (451 р. до н.е.) і видання «Кодексу Юстиніана» (529 р. н.е.) теоретично всі римські закони були діючими. Від цього і сформувалась специфічне ставлення римського народу до права – він сприймав право не формально, переживав його живу дійсність та вірив в абсолютний пріоритет права у суспільстві (принаймні до падіння республіки).

Відштовхуючись від механізму формування римських законів, мадридець інтерпретував сутнісні ознаки закону. Першою ознакою він вважав антилюдський характер закону, який отримав цю якість під час інфляції традиціоналістського укладу життя, авторитету права, справедливості і моралі – вони в кризовій ситуації втрачають можливість бути універсальними засобами соціального використання. В цих умовах закон отримав статус вищого мерила ситуаційної етики і отримав формальні, неособистісні якості, подібний до міцного мінералу. Саме в цьому контексті слід розуміти, підкреслював мадридець вислів Тіта Лівія: «Закон – речь глуха і невблаганна, що нездатна пом'якшити чи проявити доброзичливість перед обличчям найменшого злочину» [10, с. 78].

Іншою ознакою закону Х. Ортега-і-Гасет визначає його антиавторитарність. Як знайдені і встановлені в ході компромісу сторін римські закони не були заповітом волі якоїсь особи або абсолютним наказом носія політичної влади. Це було надбання шляхти, норми, що отримали загальнозначущу легітимацію суспільства, а потім підтримку держави – держави, яка ще не досягла рівня надсуспільної структуризації і лише погоджували або оголошували закон. Оголошення закону була вимушеною дією, запобіганням знайденої прогалини, недогляду вже існуючої, в уявленні римлян вічної норми закону, це не авторитарний акт встановлення нової норми. Прийнята магістратами норма (*jus honorarium*) завжди була в межі принципу

lex ferunda – новий закон мусить оглядатися на старий. В цьому сенсі мадридець зауважує, що «для римлян закон є протилежністю *imperium* (суверенна і виконавча влада), протилежність всьому авторитарному. Акт *imperium*, що здійснював судовий магістрат, був втручанням у щілини закону... він втручається лише там, де бракувало закону» [5, с. 297]. В сфері формування законів громадяни Риму використовували принцип *libertas* (суспільне життя без примусових приписів влади), тобто виходили від республіканських звичаїв [10, с. 78]. Відтак, Ортегіанське визначення однієї із ознак закону сучасною термінологією можна вважати верховенство права.

Визначена традиція ставила закон вище волі держави, зберігала незмінним структурне ядро римського права і визначала його спонтанно-договірний, елітарний характер. Принцип демократичності римського права (доімперської доби) зберігав свою потужність й історичну протяжність завдяки традиціоналістському переконанню, яке Х. Ортега-і-Гасет визначив терміном реновація – це тип соціально-політичної реформи який ставить за мету повернення до минулого, до первинної крапки соціального буття, яка характеризувалася як непорочно-чистий простір сумісного життя [17, с. 164]. Реновація знижувала радикальність раціональних законів, наближаючи їх зміст до перевіреного історичного досвіду спільноти.

Висновки. Слід констатувати, що Х. Ортега-і-Гасет не розробив системну філософію права і не ініціював нової соціології права. На думку іберійця, право є наслідком спонтанних пошуків нових можливостей співжиття народу. Завдяки переконанням суспільної думки воно отримало свою відокремленість від звичаю і стало імперативною можливістю індивіда. Право здобуло наступні ознаки: а) підвищує рівень виживання і звеличує обрії соціальних можливостей індивіда; б) має незаперечну, ірраціональну і відчужену силу; в) має двосторонню співдіяльність; г) є загальною формою корисності. Право також пронизано принципом використання, згідно якого будь-яка людина може використати можливість інших членів спільноти, «брати позик» суспільного надбання. Х. Ортега-і-Гасет класифікує принцип використання сильною і слабкою рівнями інтенсивності. Норми права базуються на досвіді спільноти, її меті – поширити рівень живучості. Тому принципи справедливості і моралі відіграють у праві вторинне значення.

Закон є плодом корпоративної творчості, результатом компромісу між правовими можливостями і небезпечною ситуацією, де людина не може спиратися на морально-правові норми. Закон є продуктом спонтанно-договірної діяльності шляхти, певна корпоративна угода, яка стає імперативною нормою спільноти у чітко визначеній дії. В процесі свого формування закон виходить з можливостей права, і одночасно він своєю ситуаційністю заперечує абстрактність права. На думку Х. Ортеги-і-Гасета, найефективнішою в історії людства системою права було Римське право. Воно мало не статутну форму, не санкційована державою. Остання використовувала право і закон для посилення своєї влади, функцій та інституцій. Первісно римські державні діячі лише проголошували закони і доповнювали його прогалини. Закон будував нову велику, імперативну реальність і мав антилюдську, неособисту і одночасно антиавторитарну сутність і затверджував в Римі республіканський принцип законотворчості.

Перспективи подальшого дослідження проблеми і використання права і закону державою в різні історичні періоди Європейської цивілізації.
є виявлення Ортегіанських концептів взаємовідносин

Список використаних джерел

1. Rivaya Benjamín. La filosofía del derecho en España. Desde el fin del franquismo a nuestros días. *Ratio Juris UNAULA*. 2008. 3(6), pp. 53–67. <https://doi.org/10.24142/raju.v3n6a4>.
2. Ortega y Gasset J. ¿Que es filosofía? Obras completas. T. VII (1948–1958). Septima edicion. Revista de Occidente Madrid. 1964. P. 275–438.
3. Bacigalupo Zapater Enrique, Ortega y Gasset sobre Kelsen y el derecho. *Revista de estudios orteguianos*. 2016. 33, pp. 115–131.
4. Ортега-і-Гасет Х. Спортивне походження держави. *Філософська і соціологічна думка*. 1990, № 6. С. 36–48.
5. Ortega y Gasset J. Meditacion de Europa. Obras Completas. Tomo. IX (1960–1962). Septima edicion. *Revista de Occidente Madrid*. 1965. P. 245–315.
6. Ortega y Gasset J. Origen y epilogo de la filosofía. Obras completas. T. IX (1960–1962). *Septima edicion. Revista de Occidente Madrid*. 1965. P. 347–434.
7. Ортега-і-Гасет Х. Кант. Вибрані твори. К. : Основи, 1994. С. 205–226.
8. Ортега-і-Гасет Х. Тема нашої доби. Вибрані твори. К. : Основи, 1994. С. 315–369.
9. Ортега-і-Гасет Х. Занепад революцій. Вибрані твори. К. : Основи, 1994. С. 370–390.
10. Ortega y Gasset J. Una interpretacion de la historia universal. En torno A. Toynbee. Obras Completas. Tomo. IX (1960–1962). *Septima edicion. Revista de Occidente Madrid*. 1965. P. 9–242.
11. Ортега-і-Гасет Х. Безхребетна Іспанія. Вибрані твори. К. : Основи, 1994. С. 140–195.
12. Alonso Fernando H. Llano. El Derecho y la idea de Estado en José Ortega y Gasset: su proyeccion en la doctrina iusfísica contemporanea. *Derechos y libertades. Número 22, Época II, enero*. 2010. P. 85–117. URL: <https://e-archivo.uc3m.es/handle/10016/14566> (accessed 18.07.2024).
13. Gil Cremades, Juan José. Jhering en Ortega y Gasset. *Doxa. Cuadernos de Filosofía del Derecho*, 2020. 43, pp. 31–58. <https://doi.org/10.14198/>.
14. Elías de Tejada F. Derecho y ley en José Ortega y Gasset. *Anales De La Cátedra Francisco Suárez*, 2022. 5, 109–127. <https://doi.org/10.30827/acfs.v5i.26497>.
15. Ortega y Gasset J. El genia de la guerra la guerra alemana. Obras Completas. Tomo. II (1916–1934). Septima edicion. *Revista de Occidente Madrid*. 1963. P. 192–223.
16. Ortega y Gasset J. Por que he escrito «El hombre a la defensiva». Obras completas. T. IV (1929–1933). *Septima edicion. Revista de Occidente Madrid*. 1966. P. 69–74.
17. Ortega y Gasset J. En torno a Galileo. Obras Completas. Vol. V (1933–1942). *Septima edicion. Revista de Occidente Madrid*. 1961. P. 9–164.

References

1. Rivaya, Benjamín (2008). *La filosofía del derecho en España [The philosophy of law in Spain]*. Desde el fin del franquismo a nuestros días. *Ratio Juris UNAULA*, 3(6), pp. 53–67. <https://doi.org/10.24142/raju.v3n6a4> [in Spanish].
2. Ortega y Gasset, J. (1964). *¿Que es filosofía? [What is philosophy?]*. Obras completas. T. VII (1948–1958). *Septima edicion. Revista de Occidente Madrid*. P. 275–438 [in Spanish].
3. Bacigalupo Zapater, Enrique, (2016). Ortega y Gasset sobre Kelsen y el derecho [Ortega y Gasset on Kelsen and the law]. *Revista de estudios orteguianos*, 33: pp. 115–131 [in Spanish].
4. Ortega y Gasset, H. (1990). Sportyvne pokhodzhennia derzhavy [Sports origin of the state]. *Filosofska i sotsiologichna dumka*, 6, 36–48 [in Ukrainian].
5. Ortega y Gasset, J. (1965). *Meditacion de Europa [Meditation of Europe]*. Obras Completas. Tomo. IX (1960–1962). Septima edicion. *Revista de Occidente Madrid*. P. 245–315 [in Spanish].
6. Ortega y Gasset, J. (1965). *Origen y epilogo de la filosofía. [Origin and epilogue of philosophy]*. Obras completas. T. IX (1960–1962). *Septima edicion. Revista de Occidente Madrid*. P. 347–434 [in Spanish].
7. Ortega y Gaset, H. (1994). *Cant [Kant]*. Selected works. K.: Osnovy, P. 205–226 [in Ukrainian].
8. Ortega y Gaset, H. (1994). *Tema nashoi doby [The topic of our time]*. Selected works. K.: Osnovy, P. 315–369 [in Ukrainian].
9. Ortega y Gasset, H. (1994). *Zanepad revoliutsii [Decline of revolutions]*. Selected works. K.: Osnovy, P. 370–390 [in Ukrainian].
10. Ortega y Gasset, J. (1965). *Una interpretacion de la historia universal. En torno A. Toynbee [An interpretation of universal history. About A. Toynbee]*. Obras Completas. Tomo. IX (1960–1962). Septima edicion. *Revista de Occidente Madrid*. P. 9–242 [in Spanish].
11. Ortega y Gasset, H., (1994). *Bezhrebetna Ispaniia [Spineless Spain]*. Vybranni tvory. K. Osnovy. P. 140–195 [in Ukrainian].
12. Alonso Fernando H., Llano. (2010). *El Derecho y la idea de Estado en José Ortega y Gasset: su proyeccion en la doctrina iusfísica contemporanea [Law and the idea of State in José Ortega y Gasset: its projection in contemporary legal-physical doctrine]*. *Derechos y libertades. Número 22, Época II, enero*. P. 85–117. Retrieved from: <https://e-archivo.uc3m.es/handle/10016/14566> (accessed 18.07.2024) [in Spanish].
13. Gil Cremades, & Juan José, (2020). Jhering en Ortega y Gasset [Jhering in Ortega y Gasset]. *Doxa. Cuadernos de Filosofía del Derecho*, 43, pp. 31–58. <https://doi.org/10.14198/> [in Spanish].

14. Elías de Tejada, F. (2022). Derecho y ley en José Ortega y Gasset [Right and law in José Ortega y Gasset]. *Anales De La Cátedra Francisco Suárez*, 5, 109–127. <https://doi.org/10.30827/acfs.v5i.26497> [in Spanish].
15. Ortega y Gasset, J. (1963). *El genia de la guerra la guerra alemana [The genius of war the german war]*. Obras Completas. Tomo. II (1916–1934). Septima edicion. *Revista de Occidente Madrid*. P. 192–223 [in Spanish].
16. Ortega y Gasset, J. (1966). *Por que he escrito «El hombre a la defensiva» [Why I wrote «Man on the defensive»]*. Obras completas. T. IV (1929–1933). Septima edicion. *Revista de Occidente Madrid*. P. 69–74 [in Spanish].
- Ortega y Gasset, J. (1961). *En torno a Galileo [Around Galileo]*. Obras Completas. Vol. V (1933–1942). Septima edicion. *Revista de Occidente Madrid*. P. 9–164 [in Spanish].

Turenko Oleh,

Doctor of Philosophy, Professor,
Professor at the Department of General Legal Disciplines Faculty No. 3
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4653-4731>

THE ESSENCE OF RIGHT AND THE LAW IN LEGAL VISIONS JOSÉ ORTEGA Y GASSET

The Ortegian concepts of the essence of right and law are revealed on the example of pre-imperial Roman law.

It should be stated that Ortega did not develop a systematic philosophy of law and did not initiate a new sociology of law. According to the Iberian, legal is the result of the people's spontaneous search for new opportunities for coexistence. Thanks to the convictions of public opinion, it received its separation from custom and became an imperative possibility of the individual. Law acquired the following features: a) increases the level of survival and increases the horizons of social opportunities of the individual; b) has undeniable, irrational and alienated force; c) has bilateral cooperation; d) is a general form of utility. The right is also imbued with the principle of use, according to which any person can use the opportunity of other members of the community to «borrow» public property. Ortega classifies the principle of use into strong and weak levels of intensity. Legal norms are based on the experience of the community, its goal is to spread the level of survivability. Therefore, the principles of justice and morality play a secondary role in legal.

The law is the fruit of corporate creativity, the result of a compromise between legal possibilities and a dangerous situation where a person cannot rely on moral and legal norms. The law is a product of the spontaneous contractual activity of the nobility, a certain corporate agreement, which becomes an imperative norm of the community in a clearly defined action. In the process of its formation, the law emerges from the possibilities of the law, and at the same time it denies the abstract nature of the law by its situation. According to Ortega, the most effective legal system in human history was Roman law. It did not have a statutory form, was not sanctioned by the state. The latter used law and law to strengthen its power, functions and institutions. Originally, Roman statesmen only promulgated laws and supplemented its gaps. The law built a new great, imperative reality and had an anti-human, impersonal and at the same time anti-authoritarian essence and approved in Rome the republican principle of law-making.

Key words: *J. Ortega y Gasset, right, law, usage, Roman law, corporate agreement, anti-humanity, anti-authoritarianism.*

Надіслано до редколегії 12.08.2024